

ส่วนที่ 1 บทนำ

1.1 หลักก้าวยและเหตุผล

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำโครงการประกวดธนาคารขยะรีไซเคิลในปี พ.ศ. 2549-2551 ซึ่งประสบผลสำเร็จในระดับที่เป็นที่น่าพอใจ และได้รับการตอบรับจากโรงเรียนเป็นอย่างดี มีโรงเรียนสนใจเข้าร่วมโครงการประกวดธนาคารขยะรีไซเคิลเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในการประกวดธนาคารขยะรีไซเคิลปี 2551 ได้รับพระราชทานถ้วยรางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีให้กับโรงเรียนที่ชนะเลิศการตัดสินระดับประเทศ

เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการสนับสนุนการดำเนินงานลด และแยกขยะมูลฝอยจากชุมชนโดยผ่านรูปแบบการดำเนินงานธนาคารขยะรีไซเคิลในโรงเรียน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจึงได้วางแผนจัดให้มีการประกวดธนาคารขยะรีไซเคิลต่อเนื่องไปเป็นประจำทุกปี และเพื่อให้การดำเนินงานโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลดังกล่าวประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้นและเกิดการขยายเครือข่ายการดำเนินงานด้านธนาคารขยะรีไซเคิลให้ครอบคลุมทั่วประเทศ

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจึงมีเป้าหมายเพื่อที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อถอดบทเรียน ธนาคารขยะรีไซเคิลจากโรงเรียนที่ผ่านกระบวนการจัดการดำเนินกิจกรรมธนาคารขยะรีไซเคิล ภายใต้โครงการประกวดธนาคารขยะรีไซเคิล เพื่อจะได้นำองค์ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ มาวางแผนงานในการพัฒนาและส่งเสริมให้กับโรงเรียนอื่นๆ ให้ศึกษาเป็นต้นแบบในการดำเนินโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลต่อไป รวมถึงจะสามารถส่งต่อให้เกิดการกระตุ้นจิตสำนึก และสร้างความรู้ความเข้าใจถึงแนวทางในการลดปริมาณขยะ การแยกขยะ และการนำขยะไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับมอบหมายจากกรมส่งเสริมและเผยแพร่ กรมส่งเสริมคุณภาพ ให้ดำเนินโครงการวิจัยเพื่อถอดบทเรียนโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลในโรงเรียน บัณฑิตศึกษาบัณฑิตศึกษาดำเนินการ และขอเสนอรายงานรายละเอียดแผนการดำเนินงาน ดังที่ได้นำเสนอไว้ในรายงานฉบับนี้

1.2 วัตถุประสงค์ก้าวยวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาวิจัยปฏิบัติและเปรียบเทียบความแตกต่างการดำเนินกิจกรรมธนาคารขยะรีไซเคิลของโรงเรียนที่สามารถเป็นต้นแบบ (Best Practice) ของความสำเร็จกับโรงเรียนอื่นๆ ที่ได้เข้าร่วมโครงการ

1.2.2 เพื่อศึกษาความคิดเห็นและเปรียบเทียบความแตกต่างของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมตามโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลของโรงเรียนของโรงเรียนที่สามารถเป็นต้นแบบ (Best Practice) ของความสำเร็จกับโรงเรียนอื่นๆ ที่ได้เข้าร่วมโครงการ

1.2.3 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลของโรงเรียน

1.2.4 เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัยสู่ความสำเร็จ ที่จำเป็นต่อองค์การพัฒนาโครงการและดำเนินกิจกรรมโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลของโรงเรียน

1.3 แนวคิดในก้าวยวิจัย

1.3.1 แนวคิดเรื่องก้าวยจัดก้าวยความรู้ (Knowledge Management) และก้าวยถอดบทเรียน (Lesson distilled)

การถอดบทเรียนถือเป็นวิธีหนึ่งของกระบวนการจัดการความรู้ ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์ผ่านสาระสำคัญและเป้าประสงค์สูงสุดของการจัดการความรู้ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการนำเอาองค์ความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์

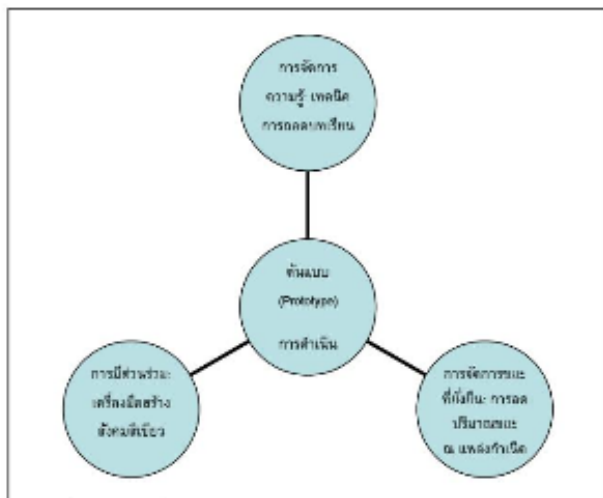
สำหรับในประเทศไทยมีนักคิดหลาย ๆ ท่านได้ให้ความหมายการจัดการความรู้ไว้มากมาย เช่น บุญศรี บุญญาภิกข และคณะ¹ วิจารย์ พานิช² ซึ่งสรุปความหมาย การจัดการความรู้ไว้อย่างใกล้เคียงกันได้ว่า

¹ บุญศรี บุญญาภิกข, วงศ์วัฒน์ ประสพสุขโชติชัย, ศิวพงศ์ พรหมภักดี, และปวีณาพรหม ภรรณวัฒน์, 2547. ก้าวยจัดก้าวยความรู้ ภาควิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาผลิตแห่งประเทศไทย.

ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติอย่างประจักษ์และยังได้ประโยชน์สูงสุด ซึ่งข้อดีของการแยกขยะมูลฝอย ได้แก่

- 1) ช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อม ประหยัดทรัพยากรธรรมชาติโดยการนำกลับมาใช้ใหม่
 - 2) ประหยัดงบประมาณในการทำลายขยะมูลฝอย
 - 3) ลดอัตราการสึกหรบของเครื่องจักรสำหรับรถเก็บขนในโรงงานหมักมูลฝอย
- นอกจากนี้แล้วประโยชน์อีกประการของการแยกขยะมูลฝอยก็คือ ทำให้สามารถวางแผนการจัดการมูลฝอยขั้นสุดท้ายได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

การจัดกิจกรรมโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลในโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียน ครู และชุมชนได้ช่วยกันคัดแยกขยะก่อนทิ้งตั้งแต่ต้นทาง ส่งเสริมกระตุ้นให้เกิดการนำของที่ใช้แล้วนำกลับไปใช้ใหม่หรือใช้ซ้ำ และแสวงหาหนทางในการใช้ประโยชน์จากขยะที่เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยที่ดีที่สุดที่ช่วยลดการใช้ทรัพยากรและการปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญอย่างยิ่งโครงการนี้ช่วยกระตุ้น และสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่ผู้เข้าร่วมโครงการ ให้ดำเนิน "การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม" ที่จะสร้างสังคมที่เขียวอย่างยั่งยืนได้

แผนภาพที่ 1.1 ความเชื่อมโยงของแนวคิดในการศึกษากับโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลในโรงเรียน

1.4 ขั้นตอนการทำสำเนา (Research Procedure)

1. ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะข้อมูลกิจกรรมโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลในโรงเรียน เช่น รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรม แผนที่การตัดสินใจร่างวัด รายชื่อโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินโครงการ บทเรียนสรุปหรือข้อค้นพบต่างๆ
2. ดำเนินการสุ่มตัวอย่างโรงเรียนเป้าหมาย จำนวน 40 โรงเรียน ตามแผนที่การพิจารณาภายใต้การปรึกษาหารือกับคณะกรรมการกำกับโครงการ
3. ดำเนินการถอดบทเรียนจากโรงเรียนเป้าหมายกลุ่มที่ 1 (โรงเรียนต้นแบบ) ใช้เทคนิคการประชุมกลุ่ม เทคนิคการสัมภาษณ์ ร่วมไปกับการสังเกตภาคสนาม
4. สรุปข้อมูลการเล่าเรื่องจากบทเรียนในการดำเนินโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลของโรงเรียนให้ผู้เข้าร่วมถอดบทเรียนได้รับทราบ เพื่อจะได้ร่วมกันปรับแก้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริงมากที่สุด และโดยตลอดของกิจกรรมการถอดบทเรียนคณะผู้วิจัยจะบันทึกเสียงและจดบันทึกข้อมูล เพื่อนำกลับมาประมวลผลและวิเคราะห์ผลในระลอกต่อไป
5. สัมภาษณ์ครู นักเรียน และบุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียน จำนวน 20 คน โดยสาระสำคัญที่จะสัมภาษณ์ประกอบด้วยเนื้อหาหลักๆ ใน 2 มิติ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในโครงการและทัศนคติต่อโครงการ
6. ดำเนินการตั้งแต่วิธี 3 - 5 กับโรงเรียนตัวอย่าง (กลุ่มโรงเรียนต้นแบบ) ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ระดับละ 10 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 20 โรงเรียน
7. สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสรุปบทเรียนของโรงเรียนเป้าหมายกลุ่มที่ 2 (โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการแต่ไม่ผ่านการคัดเลือก) ในการศึกษาเพื่อสรุปบทเรียนนี้ จะเน้นการใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตภาคสนามแทนการประชุมกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ร่วมสรุปบทเรียนแต่ละคนเกิดบรรยากาศของการเผชิญหน้าและขาดความเป็นอิสระในการให้ข้อมูลแก่คณะผู้วิจัย
8. สัมภาษณ์ครู นักเรียน และบุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียน จำนวน 20 คน โดยสาระสำคัญที่จะสัมภาษณ์ประกอบด้วยเนื้อหาหลักๆ ใน 2 มิติ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในโครงการ ทัศนคติต่อโครงการฯ

9. ดำเนินการตั้งแต่ข้อ 7 - 8 กับโรงเรียนตัวอย่าง (โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ แต่ไม่ผ่านการคัดเลือก) ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ระดับละ 10 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 20 โรงเรียน

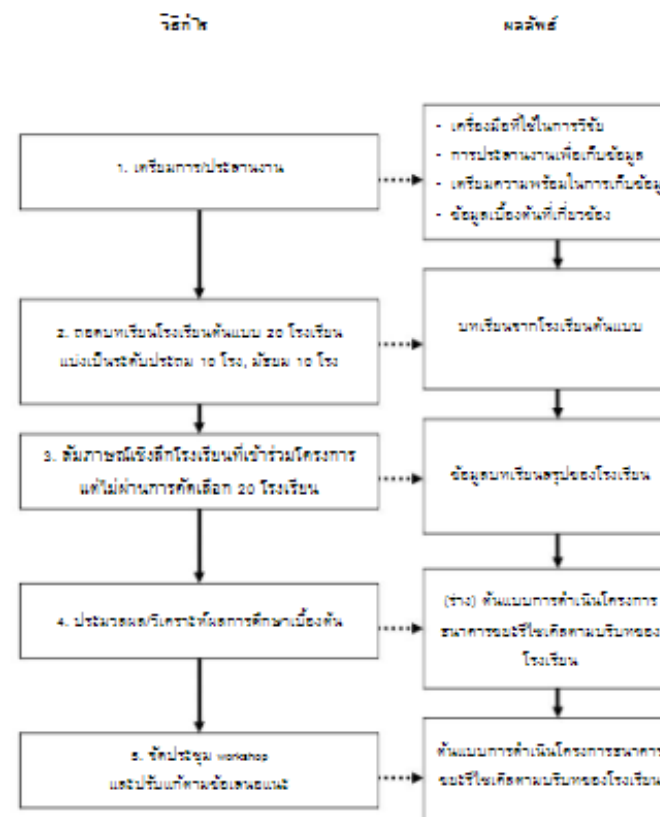
10. สังเคราะห์ผลการศึกษารวมจากทั้งโรงเรียนกลุ่มที่ 1 และ 2 เพื่อจัดทำ (ร่าง) ข้อเสนอ ผลการศึกษาที่มีลักษณะเป็นรูปแบบ/แนวทางในการดำเนินโครงการที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับสภาพบริบทของโรงเรียน

11. จัดสัมมนาโต้เถียง เพื่อเปิดเวทีให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อผลการศึกษา และให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป โดยกลุ่มเป้าหมายในการสัมมนาโต้เถียงประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญและคณะครูนักวิจัยที่เข้าร่วมโครงการ

12. เพิ่มเติม/ปรับแก้ข้อสรุปที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญต่างๆ จากการจัดสัมมนาโต้เถียง เพื่อนำมาจัดทำเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์และรายงานฉบับผู้บริหารต่อไป

1.5 ทำวิจัยเชิงวิเคราะห์และจัดทำข้อเสนอสรุป

ในการวิเคราะห์การถอดบทเรียนและจัดทำข้อสรุปบทเรียนจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นเทคนิคการตีความและสรุปผลอย่างเป็นระบบ (Systematically) ทั้งนี้เพื่อนำเสนอให้เห็นผลสรุปของบทเรียนทั้งในมิติที่มีความหลากหลายตามบริบทของโรงเรียนและยังสามารถสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ที่มีมิติเชิงลึกได้ โดยในการจัดทำข้อสรุปบทเรียนนี้จะสรุปเนื้อหาตามประเด็นและสาระสำคัญ เพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินโครงการให้กับโรงเรียนอื่นๆ สามารถใช้เป็นต้นแบบในการดำเนินงานต่อไป

แผนภาพที่ 1.2 แผนภาพสรุปขั้นตอนการดำเนินงาน

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ข้อมูลและข้อมูลรูปแบบเรียนการดำเนินโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลในโรงเรียน ทั้งในระดับประถมศึกษาและมีธยมศึกษาจากบริบทที่หลากหลายทั้งในมิติในเรื่องของต้นสังกัด ขนาดของโรงเรียน และสภาพความเป็นเมือง-ชนบทจากสภาพที่ตั้งของโรงเรียน

1.6.2 ได้ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้การดำเนินโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลยังไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของคณะทำงานในระดับโรงเรียน

1.6.3 ได้ขอบเขตและรูปแบบ (Prototype) ในการดำเนินโครงการธนาคารขยะรีไซเคิล ในระดับโรงเรียนที่สอดคล้องตามบริบทของโรงเรียน

1.6.4 ได้ข้อมูลการสำรวจความคิดเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลในโรงเรียน

1.6.5 ได้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อการดำเนินโครงการธนาคารขยะรีไซเคิลในระดับโรงเรียนให้แก่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม